

РОЗДІЛ 3 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

УДК 376.1–056.264:373.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.9>

Ірина БРУШНЕВСЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-3381-6490

Бібліографічний опис статті: Брушневська, І. (2024). Теоретичні аспекти побудови моделей психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП та її сім'ї. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 2, 54–60, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.9>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОБУДОВИ МОДЕЛЕЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ З ООП ТА ЇЇ СІМ'Ї

Метою статті є аналіз основних вітчизняних та зарубіжних моделей психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП та її сім'ї. Аналіз науково-практичних джерел засвідчив, що у сучасній педагогіці та освітній практиці активно використовується поняття «психолого-педагогічний супровід». Незважаючи на велику кількість публікацій з питань психолого-педагогічного супроводу, окремі аспекти супроводжувальної діяльності для молодших школярів з особливими освітніми потребами (ООП) недостатньо досліджені. Автор аналізує різні підходи науковців до визначення поняття психолого-педагогічного супроводу сім'ї, зазначаючи, що кожне визначення по-різному визначає роль дитини з особливими освітніми потребами та її сім'ї у цьому процесі. Існує дві концепції інвалідності, у яких дитина з ООП має зовсім різний соціальний статус. Залежно від того, якої із цих двох позицій дотримуватися, варто пропонувати різні моделі психолого-педагогічного супроводу сім'ї з такою дитиною. У першому випадку інвалідність розглядається як особиста (особливо медична) проблема людини. У цій моделі інвалідність розглядається в контексті зв'язку між людиною та її хворобою. У другому випадку обмежені можливості здоров'я розглядаються як соціальна проблема, яка викликає психологічні проблеми. Реалізуючи цей підхід, ми зосереджуємося на стосунках між людьми та їх оточенням. У рамках цього підходу використовується термін «люди (діти) з особливими освітніми потребами». У цьому випадку завданням психологічної допомоги є залучення сімей і дітей з ООП до нормального соціального життя. Аналіз зарубіжних практик психолого-педагогічної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, наголошують на важливості якісного догляду за дітьми, гуманного ставлення до дітей раннього віку, розвитку навичок саморегуляції у батьків. Мета навчання батьків – побудувати партнерські стосунки з дитиною. Сьогодні в Україні може спрацювати лише комплексний підхід, який об'єднує зусилля різних фахівців, які підтримують дітей з особливими потребами. Важливо поєднувати психологічну підтримку з освітньою, соціальною та правовою допомогою.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід сім'ї, діти з особливими освітніми потребами, модель, батьки, фахівці.

Iryna BRUSHNEVSKA

PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Special and Inclusive Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, Volya Avenue, 13, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-3381-6490

To cite this article: Brushnevskaya, I. (2024). Teoretychni aspekty pobudovy modelei psykholoho-pedahohichnoho suprovodu dytyny z OOP ta yii simi [Theoretical aspects of building models of psychological and pedagogical support of a child with special needs and his family]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 2, 54–60, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.9>

THEORETICAL ASPECTS OF BUILDING MODELS OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF A CHILD WITH SPECIAL NEEDS AND HIS FAMILY

The purpose of the article is to analyze the main domestic and foreign models of psychological and pedagogical support of a child with special needs and his family. The analysis of scientific and practical sources proved that in modern pedagogy and educational practice the concept of "psychological and pedagogical support" is actively used. Despite the large number of publications on psychological and pedagogical support, certain aspects of support activities for younger schoolchildren with special educational needs (SEN) have not been sufficiently researched. The author analyzes different approaches of scientists to the definition of the concept of psychological and pedagogical support of the family, noting that each definition defines the role of a child with special educational needs and his family in this process in a different way. There are two concepts of disability, in which a child with SEN has a completely different social status. Depending on which of these two positions to follow, it is worth offering different models of psychological and pedagogical support for a family with such a child. In the first case, disability is considered as a personal (especially medical) problem of a person. In this model, disability is considered in the context of the relationship between a person and his illness. In the second case, limited health opportunities are considered as a social problem that causes psychological problems. Implementing this approach, we focus on the relationship between people and their environment. Within this approach, the term "people (children) with special educational needs" is used. In this case, the task of psychological assistance is to involve families and children with OOP in normal social life. The analysis of foreign practices of psychological and pedagogical support for families raising children with special educational needs emphasizes the importance of quality childcare, humane treatment of young children, and the development of self-regulation skills in parents. The goal of parent training is to build a partnership with the child. Today, only a comprehensive approach can work in Ukraine, which combines the efforts of various specialists who support children with special needs. It is important to combine psychological support with educational, social and legal assistance.

Key words: *psychological and pedagogical support of the family, children with special educational needs, model, parents, specialists.*

Актуальність проблеми. У сучасній педагогіці та освітній практиці активно використовується поняття «психолого-педагогічний супровід». Незважаючи на велику кількість публікацій з питань психолого-педагогічного супроводу, окремі аспекти супроводжувальної діяльності для молодших школярів з особливими освітніми потребами (ООП) недостатньо досліджені. Тому питання психолого-педагогічної підтримки розвитку дітей молодшого шкільного віку в контексті навчально-виховного процесу відносять до малодосліджених.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

А. Колупаєва у своїх наукових дослідженнях концепцію супроводу висвітлює як освітню технологію (Колупаєва, 2012). Науковець описує підтримку як допомогу суб'єктам у створенні орієнтаційного поля, в якому суб'єкти самі беруть відповідальність за свої дії. Автор вважає, що супровід допомагає суб'єктам приймати рішення у складних ситуаціях життєвого вибору.

На думку Т. Калініної, психолого-педагогічний супровід сім'ї – це коло професійної психологічної діяльності, спрямоване на реалізацію соціально-психологічних умов успішного розвитку сім'ї, яка виховує дитину з ООП (Калініна, 2020, с. 125).

З. Удич визначає психолого-педагогічний супровід сім'ї як систему професійної діяльності психолога, спрямовану на створення умов для позитивного розвитку відносин дітей та дорослих у сім'ї, психологічного та психічного розвитку сім'ї (Удич, 2016, с. 145).

На думку О. Галян, супровід у психолого-педагогічному сенсі найчастіше сприймається як метод, для створення умов прийняття членами сім'ї оптимальних рішень на різних ситуаціях життєвого вибору. Супровід – це взаємодія супроводжувачого і супроводжуваного (Галян, 2019, с. 46).

На нашу думку, найбільш вдалим є визначення І. Омельченка, оскільки він не розглядає сім'ю як об'єкт, чи суб'єкт супроводу, а залишає за сім'єю свободу вибору (Омельченко, 2009).

Мета дослідження. Аналіз основних вітчизняних та зарубіжних моделей психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП та її сім'ї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує дві концепції інвалідності, у яких дитина з ООП має зовсім різний соціальний статус. Залежно від того, якої із цих двох позицій дотримуватися, варто пропонувати різні моделі психолого-педагогічного супроводу сім'ї з такою дитиною.

У першому випадку варіанти здоров'я обмежені, а інвалідність розглядається як осо-

биста (особливо медична) проблема людини. Це так звана модель «менеджменту». У цій моделі інвалідність розглядається в контексті зв'язку між людиною та її хворобою. Згідно з цією моделлю, обмежені можливості здоров'я є медичною патологією, яка відрізняє «нормальних» (здорових) людей від просто нездорових людей, включаючи інвалідів і дітей. Усі проблеми у таких дітей, у тому числі психологічні та педагогічні, є результатом цієї патології. Дітям необхідно адаптуватися в суспільстві звичайних людей, і завдання психолого-педагогічного супроводу полягає в тому, щоб допомогти дітям та їхнім сім'ям здійснити цю адаптацію. Цей підхід іноді називають терміном «дизабілізм» («інванділізм») за аналогією з терміном «расизм». І тут соціальний статус дитини з проблемами здоров'я дуже низький, така дитина вважається неповноцінним членом суспільства.

У другому випадку обмежені можливості здоров'я розглядаються як соціальна проблема, яка викликає психологічні проблеми. Реалізуючи цей підхід, ми зосереджуємося на стосунках між людьми та їх оточенням. Обмеженість можливостей визнається внаслідок того, що соціальні умови зменшують можливості для самореалізації такої людини (соціальна мораль, психологічний клімат, соціальна організація, інфраструктура тощо). У рамках цього підходу використовується термін «люди (діти) з особливими освітніми потребами». У цьому випадку завданням психологічної допомоги є залучення сімей і дітей з ООП до нормального соціального життя.

Довгий час в Україні під допомогою сім'ям, які виховують дітей з ООП, розумілося насамперед сприяння в лікуванні та догляді за дитиною. Розглянемо цю проблему на прикладі дитини з порушеннями слухової функції. У період 1920-30 років було прийнято рішення про те, що глухі діти повинні навчатися окремо від інших дітей (Белоліпцева, 2014, с. 22). З одного боку, це був беззаперечний прогрес, оскільки слабчущих дітей відокремлювали від дітей із порушеннями інтелекту. Тобто проблема втрати слуху перестала сприйматися як «меншовартість». З іншого боку, тоді народилася ідея роздільного навчання глухих і слабчущих дітей, яка широко використовується і сьогодні, хоча справедливість цих класифікацій поступово переглядається.

У 1930–40-ті роки по всій країні створювалася мережа спеціальних корекційних шкіл для дітей з порушеннями слуху. Однак ці школи більше зосереджувалися на розробці систем вивчення мови, ніж на вирішенні психологічних проблем дітей. При цьому ця робота велася не з родинами, а з дітьми.

У 1990 роках через численні проблеми, з якими зіткнулася ця країна, про психологічні та інші проблеми сімей, які виховують дітей з ООП, взагалі забули. Упродовж кількох років дорослим та дітям з інвалідністю часто відмовляли навіть у мінімальній медичній та матеріальній допомозі, не кажучи вже про психологічну та освітню.

Ситуація покращилася наприкінці 1990-х років у зв'язку з активним розгортанням соціальної роботи в країні та створенням різноманітних закладів, де могли б отримати підтримку незахищені верстви населення, зокрема сім'ї з дітьми із ООП. Однак існувала проблема у тому, що всі ці фахівці та різні служби не мали єдиного підходу до психологічної підтримки сімей з особливими дітьми. Тому закономірно, що проблеми виникають через розбіжності в їхній роботі, використання різних підходів, методологічних принципів та методів психології та психотерапії, що унеможливило вибір сім'ї з дітьми із ООП (Колупаєва, 2012, с. 84).

Щодо зарубіжних практик психолого-педагогічної підтримки сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, то Д. Адорно, Дж. Боулбі, М. Ейнсворт, Е. Еріксон, С. Холл, А. Фрейд, В. Шюц та ін. наголошують на важливості якісного догляду за дітьми, гуманного ставлення до дітей раннього віку, розвитку навичок саморегуляції у батьків. Мета навчання батьків – побудувати партнерські стосунки з дитиною.

На необхідність виховання батьків одним із перших вказав А. Адлер. Головним завданням їх навчання є побудова демократичних стосунків з дітьми. В методиці Adlerian Parent Training методи, способи та прийоми базуються на свідомій, цілеспрямованій поведінці. Тут задіяні два важливі виховні принципи: відмова від конкуренції за владу та врахування потреб дитини. Автор наголошує на тому, що батьків потрібно з народження привчати поважати унікальність і недоторканність своїх дітей.

Р. Дракеус вважає, що мета навчання батьків полягає у тому, щоб допомогти їм освоїти

різні способи взаємодії, засновані на принципі рівності дорослих і дітей. У процесі навчання батьки обмінюються досвідом, обговорюють проблеми, кожен має можливість отримати підтримку та визнання від групи. Р. Дрейкс вважає, що головне завдання батька-педагога – не навчити, а добре організувати взаємодію.

Відповідно до методики А. Адлера та Р. Дракеуса, виховання має бути спрямоване не лише на особистісний розвиток дитини (що є довгоочікуваним результатом), а й на зміну вектору виховного процесу батьків (Dreikurs, 2024).

Творцем моделі групової терапії є Г. Джілотто. Його теорія базується на ідеї гуманізації освіти через призму мислення, яке розвиває емоційну сферу батьків. Згідно цього принципу підготовка базувалася на «трьох китах» роботи психологів із сім'ями, які зазнають труднощів у вихованні дітей: навчання, консультування та практична психотерапія.

На відміну від підходу А. Адлера і Р. Дрейкса, вчені Р. J. Waller, J. H. Winkel, D. S. Morrison, Р. Ф. Петерсон та інші зосереджуються на тому, щоб навчити батьків змінювати поведінку своїх дітей. Психологи Д. Йонвальд, М. Джеймс, Е. Штайнер використовували у своїй роботі модель транзакційного аналізу. Вони вважали, що батькам важливо розуміти, що означає бути дитиною певного віку і відчувати «тиск і напругу» у спілкуванні з дитиною. Згідно з цією моделлю, головне завдання батьківського виховання – навчити членів сім'ї йти на компроміс один з одним. Для цього ми повинні навчитися розпізнавати потреби дітей і будувати з ними відповідні стосунки. Суть зміни поведінки дітей полягає у зміні відносин батьків і дітей.

У вітчизняній практиці існують різні способи диференціації моделей психолого-педагогічної підтримки сімей. М. Мушкевич розрізняє три основні моделі: загальну, типову та індивідуальну (Мушкевич, 2017, с. 190). Загальна модель психолого-педагогічного супроводу – це система забезпечення оптимального розвитку всієї родини, без використання індивідуальних підходів. Він включає комплекс загальних корекційних заходів. Це повсякденне життя, яке дбайливо оберігає і стимулює дитину, раціональний розподіл навантаження з урахуванням психологічного стану, організація життя дитини в школах та інших колективах, регу-

лярні, але також дуже важливі, зустрічі батьків з психологом.

Типова модель психолого-педагогічного супроводу базується на організації специфічного психокорекційного впливу на дитину за допомогою різноманітних методів, таких як ігрова терапія, сімейна терапія, тренінг психорегуляції. Але при цьому в центрі уваги залишається дитина, а не сім'я.

Індивідуалізована модель психологічної та освітньої підтримки, як випливає з назви, розроблена для надання індивідуальної підтримки кожній сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами. Ця модель спрямована на вирішення сімейних психологічних проблем з урахуванням особистісно-типологічних, психологічних і клініко-психологічних особливостей дитини та особливостей сімейних стосунків. Це досягається створенням індивідуальної психокорекційної програми, спрямованої на вирішення конкретних проблем даної сім'ї (Мушкевич, 2017, с. 191).

Звичайно, на думку всіх авторів, індивідуальні моделі є кращими та ефективнішими, але вони вимагають найбільших витрат і є найважчими для реалізації в сучасних українських умовах.

Т. Чечко, спираючись на свій досвід вивчення цієї проблематики в контексті соціальної роботи, фактично пропонує п'ять основних моделей психологічної, соціальної, педагогічної, медичної та комплексної підтримки сім'ї (Чечко, 2017, с. 540).

У першому випадку увага зосереджена виключно на вирішенні психологічних проблем сімей, які виховують дітей з ООП. У рамках цього підходу особистість кожного члена сім'ї розглядається як психологічний об'єкт, а в рамках психологічної підтримки вирішуються лише психологічні проблеми.

Соціальна модель психологічного супроводу передбачає вивчення та модифікацію соціального статусу сімей, які виховують особливих дітей. Завдання полягає в тому, щоб підвищити цей статус і поставити такі сім'ї в рівні соціальні права та громадську думку зі «звичайними» сім'ями.

Третя модель базується на наявному арсеналі методів навчання. Четверта модель призначена для медичного використання. У цьому випадку основна увага приділяється медичній

реабілітації, як правило, за допомогою психолога, який працює в медичному закладі.

П'ята модель є комплексною і пропонує використовувати методи соціальної роботи, методи навчання, юридичні консультації та емоційну, фізичну та фінансову підтримку для підтримки таких сімей. Наприклад, у сім'ї з дитиною із порушеннями слуху проблема вирішується так: для вирішення соціальних проблем сім'ям пропонується звертатися до конкретних соціальних служб (державних, приватних, державних, церковних) і отримувати підтримку, в тому числі і психологічну. Звичайно, швидке та ефективне надання такої допомоги допоможе зменшити психологічне напруження в родині. Виходить, що матеріально-правова допомога не відноситься до психологічної, але також сприяє вирішенню багатьох проблем, тим самим покращуючи психологічне середовище сім'ї.

У школах психолого-педагогічна підтримка повинна надаватися командою психолого-педагогічного супроводу, що складається з вчителів, дефектологів, психологів, соціальних працівників, логопедів та батьків.

На практиці психолого-педагогічна підтримка послідовно здійснюється за такими напрямками:

1. Проведення психолого-педагогічної діагностики сім'ї.
2. Розвиток ключових напрямків психолого-педагогічного супроводу.
3. Використання психокорекційних і психотерапевтичних методик надання допомоги.

Інтегрована модель, безсумнівно, найкраща, але вона вимагає скоординованих дій кількох експертів, які працюють над різними звітами в різних службах. Насправді такі взаємодії дуже важко реалізувати. З цієї причини психолого-педагогічний супровід сімей з дітьми із особливими освітніми потребами доцільніше доручити інтегрованому ресурсному центру, де працюють усі перелічені фахівці: психологи, соціальні працівники, юристи, дефектологи, логопеди, соціальні педагоги. Коли дитина з особливими освітніми потребами інтегрується в інклюзивне освітнє середовище, з дитиною та її батьками працюють декілька спеціалістів.

У роботі навчальних закладів, що реалізують ІІР, однією з обов'язкових вимог є наявність спеціалістів, які супроводжують учнів при організації навчальної діяльності. Оскільки

державні стандарти початкової загальної освіти дітей з особливими потребами звертають увагу лише на рівень професійної підготовки фахівців, необхідні додаткові роз'яснення щодо вимог до професійної діяльності цих фахівців.

Аналіз існуючих нормативних документів та методичної літератури дозволив чітко визначити ролі фахівців, залучених до процесу інклюзивної освіти.

1. Спеціальні педагоги проводять роботу, пов'язану з корекцією і розвитком інтелектуальної діяльності, формуванням і розвитком вищих психічних функцій і аналітичних систем. Вони визначають формат і методику роботи з підвищення якості засвоєння освітніх програм, працюють індивідуально з учнями, які мають особливості розвитку або труднощі з вивченням навчальної програми, і створюють індивідуальні плани роботи.

Наявність вузьких спеціалістів, таких як олігофренопедагоги, сурдопедагоги, тифлопедагоги є одним із необхідних елементів освітнього середовища, в якому навчаються діти з особливими освітніми потребами.

2. Психологи здійснюють діагностику психічного розвитку, профілактику та корекцію відхилень у розвитку, організують консультації з батьками та педагогами. Вони також коригують поведінку учнів, вивчають особливості організації комунікативної діяльності, емоційно-вольової сфери, вибирають форму і методи роботи, які найбільше відповідають вивченню предмета. У коло їхніх обов'язків входить сприяння збереженню психологічного здоров'я кожного учня, визначення поточного рівня розвитку та найближчу зону розвитку.

Обов'язки психологів в інклюзивних навчальних закладах включають, крім обов'язків, перелічених вище, наступне:

- Розробка індивідуальних освітніх програм.
- Відстеження динаміки зростання успішності учнів із ООП.
- Оцінювання освітніх програм для конкретних дітей із особливими освітніми потребами, і за потреби внесення необхідних змін до програм.
- Допомога вчителям у виборі відповідних методів та ресурсів для навчання кожної дитини з особливими освітніми потребами.
- Проведення індивідуальних та групових корекційно-розвивальних курсів для дітей з особливими потребами.

– Консультації з усіх питань розвитку, адаптації, соціалізації тощо дітей з особливими потребами.

3. Соціальний педагог – фахівець, який контролює дотримання прав учнів, синтезує інформацію про соціальні потреби сім'ї учня з ООП; підбирає організації, що надають необхідні послуги і захищають права учня, реалізує комплекс заходів, спрямованих на отримання освітніх послуг в обсязі, відповідному законодавству України.

4. Вчитель-логопед здійснює діяльність з розвитку і корекції мовлення (усного і письмового), визначає методи і форми роботи з розвитку і корекції всіх видів мовної діяльності, займається діагностикою мовних порушень, заповнює мовну карту, розробляє програми з розвитку мовлення, індивідуальні маршрути і календарно-тематичні плани на основі поставленого діагнозу.

5. Асистент здійснює супровід дитини в процесі її навчання, виховання і розвитку, допомагає у виконанні завдань, поставлених педагогами та іншими фахівцями, веде роботу по адаптації учня до нових умов, регулює його поведінку в освітньому середовищі і з найближчим оточенням. Організовує режим дня, допомагає у виконанні самостійної роботи, вибудовує індивідуальну роботу з педагогами. Асистент є сполучною ланкою в організації взаємодії та роботи всіх учасників освітніх відносин.

Основні завдання психолого-педагогічного супроводу представлені на рис. 1.1:

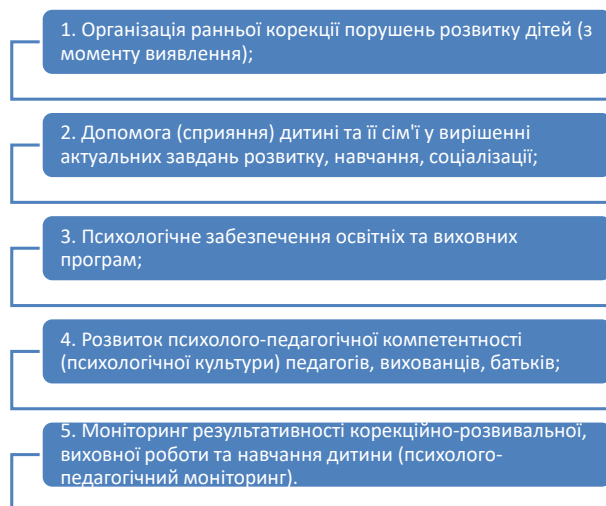

Рис. 1.1. Основні завдання психолого-педагогічного супроводу

Досягнення цілей та вирішення завдань корекційно-розвивальної роботи передбачає активну участь батьків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зважаючи на вищевикладене, вважаємо, що сьогодні в Україні може спрацювати лише комплексний підхід, який об'єднує зусилля різних фахівців, які підтримують дітей з особливими потребами. Вибір власне психологічного методу має другорядне значення. Важливо поєднувати психологічну підтримку з освітньою, соціальною та правовою допомогою. У результаті всі перераховані вище комплексні засоби зможуть вирішити психологічні проблеми у сім'ях з особливими дітьми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белоліпцева О. В. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах в період незалежної України. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Випуск XXXV. Харків. 2014. С. 19–25.
2. Галян О. І. Психологічні аспекти супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами. *Теорія і практика сучасної психології*: зб. наук. праць. 2019. № 2, т. 2. С. 44–49.
3. Калініна Т. С., Самойлова І. В., Кондратенко В. О. Психолого-педагогічний супровід дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2020. № 4. С. 124–128.
4. Колупасва А. А. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний поїбник. Київ: А.С.К., 2012. 308 с.
5. Мушкевич М. І. Моделі організації психологічного супроводу сімей, які мають проблемних дітей. *Психологія: реальність і перспективи*. 2017. Вип. 8. С. 188–192.
6. Омельченко І. М. Психолого-педагогічна допомога сім'ям дітей з обмеженими можливостями: методичні рекомендації. Полтава: ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2009. 80 с.
7. Удич З. Психолого-педагогічний супровід батьків дошкільника з особливими потребами. *Освітній простір України*. 2016. № 8. С. 143–150.
8. Чечко Т. М. Аналіз потреб батьків, які виховують дітей з особливостями психофізичного розвитку, у соціально-педагогічній підтримці в умовах дошкільного навчального закладу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. пр. Київ: Гнозис, 2017. Вип. 21-3. Т. IV (78). С. 537–549.
9. Rudolf Dreikurs. The Adlerian Society. URL: <https://www.britannica.com/science/psychiatry> (дата звернення: 15.05.2024 р.).

REFERENCES:

1. Bieloliptseva O. V. (2014). Sotsialno-pedahohichna robota z simiamy, yaki opynylisia v skladnykh zhyttievykh obstavynakh v period nezaleznoi Ukrainy. [Social and pedagogical work with families who found themselves in difficult life circumstances during the period of independent Ukraine] Naukovi zapysky kafedry pedahohiky. Vypusk KhKhKhV. Kharkiv. S. 19–25 (in Ukrainian).
2. Halian O. I. (2019). Psykholohichni aspekty suprovodu batkiv ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. [Psychological aspects of accompanying parents of children with special educational needs] Teoria i praktyka suchasnoi psykholohii : zb. nauk. prats. № 2, t. 2. S. 44–49 (in Ukrainian).
3. Kalinina T. S., Samoilova I. V., Kondratenko V. O. (2020). Psykholoho-pedahohichniy suprovid ditei molodshoho shkilnoho viku z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh inkliuzyvnoi osvity. [Psychological and pedagogical support of children of primary school age with special educational needs in the conditions of inclusive education] Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Psykholohiia. № 4. S. 124–128 (in Ukrainian).
4. Kolupaieva A. A. (2012). Osnovy inkliuzyvnoi osvity [Basics of inclusive education]: navchalno-metodychni poibnyk. Kyiv : A.S.K.. 308 s. (in Ukrainian).
5. Mushkevych M. I. (2017). Modeli orhanizatsii psykholohichnoho suprovodu simei, yaki maiut problemnykh ditei. [Models of the organization of psychological support for families with problem children] Psykholohiia: realnist i perspektyvy. Vyp. 8. S. 188–192 (in Ukrainian).
6. Omelchenko I. M. (2009). Psykholoho-pedahohichna dopomoha simiam ditei z obmezhenyimi mozhlyvostiamy [Psychological and pedagogical assistance to families of children with disabilities]: metodychni rekomendatsii. Poltava : PDPU imeni V.H. Korolenka. 80 s. (in Ukrainian).
7. Udych Z. (2016). Psykholoho-pedahohichniy suprovid batkiv doshkilnyka z osoblyvymy potrebamy. [Psychological and pedagogical support of parents of preschoolers with special needs] Osvitnii prostir Ukrainy. № 8. S. 143–150 (in Ukrainian).
8. Chechko T. M. (2017). Analiz potreb batkiv, yaki vykhovuiut ditei z osoblyvostiamy psykhofizychnoho rozvytku, u sotsialno-pedahohichnii pidtrymtsi v umovakh doshkilnoho navchalnoho zakladu. [Analysis of the needs of parents who raise children with special psychophysical development in social and pedagogical support in the conditions of a preschool educational institution] Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi : zb. nauk. pr. Kyiv : Hnozys. Vyp. 21-3. T. IV (78). S. 537–549 (in Ukrainian).
9. Rudolf Dreikurs. The Adlerian Society. URL: <https://www.britannica.com/science/psychiatry> (data zvernennia: 15.05.2024 r.).